Aduatuca: De niet-uitwisbare vesting. Waarom Weert de plaats van de profeet is

Een plaats uit de dood herrezen

In 57 voor Christus nam Julius Caesar een besluit dat de Europese geschiedenis een litteken zou bezorgen dat nog altijd niet geheeld is. Na de verovering van het oppidum van de Atuatuci noteerde hij koel: **53.000 mannen, vrouwen en kinderen werden in de slavernij verkocht** — een volk gereduceerd tot een handelsartikel in de boeken van Rome. Caesar zette de standaard voor de volgende jaren. In 54 v.Chr. kwamen de Eburonen onder hun koning Ambiorix in opstand. Vijftien Romeinse cohorten werden vernietigd — **7200 man op één dag**. De wraak was apocalyptisch: negen legioenen, vijftigduizend soldaten, werden op het Eburonenland losgelaten. De opdracht was *delere gentem*: het volk verdelgen, de naam uitwissen. Wie aan deze industriële slachting ontkwam, werd gesorteerd, geketend en naar Rome verscheept. Voor elke gesneuvelde Romein stierven **vijfentwintig Galliërs** — een verhouding die het verschil tussen oorlog en genocide markeert.

Caesar beschreef het centrum van dit verzet met de woorden *id castelli nomen est* — "dat is de naam van de vesting" — en doopte het **Aduatuca**. Sindsdien woedt onder historici de strijd over de exacte locatie van deze werende mythische plek, de hoofdvesting van de Eburonen. Men heeft Aduatuca lang vereenzelvigd met het latere Romeinse Tongeren (Atuatuca Tungrorum), maar de meeste moderne onderzoekers zijn het erover eens dat deze plaats **ergens anders lag**, op een nog onbekende locatie in het hart van het Eburonenland. In dit artikel presenteer ik het bewijs dat deze verloren gewaande plek niet in het huidige België ligt, maar in Nederland: in **Weert, Limburg**. Een natuurlijke burcht, gebouwd door het landschap zelf.

Het landschap als fort: 30 meter boven de dood

De geografie van Weert is de eerste, onweerlegbare getuige. In de laatste ijstijd blies de wind een kilometerslange dekzandrug op, een reusachtig, kronkelend lichaam dat tot **dertig meter boven NAP** uitsteekt en dat de naam "Eiland van Weert" kreeg omdat het het enige droge pad door het Peelmoeras en de ondoordringbare Kempen vormde. Wie van het zuiden naar het noorden wilde, of omgekeerd, moest hierlangs. De enige toegang tot dit eiland lag in het zuiden, bij wat nu Stramproy is: een smalle flank geflankeerd door moeras. Het landschap was zijn eigen wal, zijn eigen gracht, zijn eigen poort. Het was een **natuurlijke vesting**, precies het soort oppidum dat Caesar in zijn *Commentarii de Bello Gallico* beschreef.

Dat Caesar zijn oog op deze plek liet vallen, is geen toeval. Het "Eiland van Weert" lag, zoals Caesar het zelf stelde, "ongeveer in het midden van het land der Eburonen". Een

betere plek voor een winterkampement en een centraal bevoorradingspunt was in geen velden of wegen te bekennen. De Crixhoek in Stramproy — een naam die de echo van de Keltische naam Crixus draagt — herinnert nog altijd aan deze strategische poortfunctie. Hier kwamen de Romeinen, en hier zouden ze worden vernietigd.

De vesting ontwaakt: een Keltische schans van tien hectare

Archeologisch onderzoek van de laatste decennia heeft de strategische rol van Weert glashelder bevestigd. Op het akkercomplex Molenakker, onderdeel van het Eiland van Weert, is een **Keltische schans** blootgelegd van **minstens tien hectare**, met een uniek **dubbel grachtsysteem**: een buitenste omgrachting van maar liefst 300 bij 400 meter en een binnengracht met aarden wal. Dit was geen simpel boerengehucht, maar een van de grootste versterkingen uit de Late IJzertijd in heel Noordwest-Europa. De datering is onbarmhartig precies: de nederzetting bestond van **circa 50 v.Chr. tot 250 n.Chr.** — exact de periode waarin Caesar zijn Gallische genocide ontketende en waarin Atuatuca Tungrorum (Tongeren) werd herbouwd als Romeinse stad.

Binnen de wallen zijn resten van 45 grotere gebouwen, zes waterputten en achttien graanschuren gevonden — een infrastructuur die duidt op een regionaal machtscentrum dat in staat was een legioen te voeden én te commanderen. De vondst van een **gouden Keltische munt** van het triquetrum-type, geslagen in Hessen en daterend uit de eerste helft van de eerste eeuw v.Chr., bewijst dat de elite van Weert deel uitmaakte van de hoogste Keltische netwerken van Europa. Dit was geen afgelegen gehucht, maar het politieke en militaire hoofdkwartier van de Eburonen. Aduatuca.

Crixus, de Crixhoek en de slaven van de arena

Hier, aan de zuidflank van de zandrug, lag de enige begaanbare toegang tot het Eiland van Weert. Het gehucht dat deze strategische doorgang markeert, draagt vandaag de naam **Crixhoek** — gelegen ten zuidwesten van Stramproy, pal op de Belgisch-Nederlandse grens. De naam is een taalkundig fossiel. *Us Crix*, verbasterd van Crixus tot Crisis, roept een wereld op die de geschiedenisboeken bijna hebben uitgewist.

Crixus was de Gallische gladiator die samen met Spartacus de grootste slavenopstand uit de Romeinse oudheid leidde. Zijn naam betekent in het Gallisch "de man met het krullende haar". Hij was geen zomaar een slaaf. Hij werd geboren als vrije Galliër, werd onder onbekende omstandigheden door de Romeinen tot slaaf gemaakt en afgericht in de gladiatorenschool van Capua. Zijn naam, zijn herkomst, zijn krullen — alles wijst op een man van de Keltische elite, het type krijger dat in de Lage Landen begraven werd met bronzen zwaarden en paardentuig, zoals de archeologie van de Boshoverheide heeft blootgelegd.

Crixus leidde de Gallische en Germaanse contingenten binnen het slavenleger. Hij stond aan het hoofd van tienduizenden mannen die, net als hij, door Caesars veroveringsoorlogen uit hun land waren gerukt en naar Italië verscheept. De meerderheid van de rebellen waren Kelten — mannen uit dezelfde streken, met dezelfde taal, dezelfde goden. Het waren de Eburonen, de Nerviërs, de Atuatuci en al die andere stammen die Rome had gebroken en geketend. In 72 v.Chr. sneuvelde Crixus bij de berg Garganus, vechtend tegen de legioenen van consul Publicola. Hij stierf als vrij man, in de strijd, met een zwaard in de hand.

Of Crixus zelf ooit voet zette op de Crixhoek valt niet te bewijzen. De suggestie is even onthutsend als verleidelijk: dat de naam van deze onbekende grensplaats de herinnering bewaart aan een man die hier gevangen werd genomen, of aan de duizenden naamloze Eburonen die via deze strategische doorgang naar de slavenmarkten van Rome werden afgevoerd. De naam Crixus — *de krullenbol* — was een typisch Gallische persoonsnaam. De Crixhoek kan evengoed vernoemd zijn naar een lokale grootgrondbezitter of een vergeten Keltische held wiens naam de eeuwen overleefde. Maar dat de naam juist hier, op de precieze grens van het Eburonenland, is blijven hangen, is een toeval dat te groot is om te negeren.

Het is de crisis aan de grens — *Us Crix* — die nooit is opgelost. Een trauma dat zich in het landschap heeft gegrift. Want wat er met Crixus gebeurde, gebeurde met tienduizenden. De arena was geen sportpaleis; het was een industriële afvalpers voor de verslagen volkeren van Gallië. De gladiatoren waren in meerderheid krijgsgevangenen en slaven, veroordeeld tot de dood als vermaak voor hun overheersers. Caesar zelf organiseerde gladiatorenspelen op ongekende schaal, waarbij honderden mannen tegelijk de arena in werden gedreven. De bloedvlek op het zand van het Colosseum was dezelfde bloedvlek die de wortels van Atuatuca had gedrenkt.

Slaven op het veld en in de arena

Het is essentieel om de omvang van deze mensenroof te begrijpen. De slaven die Caesars legioenen maakten, verdwenen niet in één anonieme massa. Ze werden gesorteerd. De sterksten gingen naar de arena of de steengroeven. De handwerklieden naar de werkplaatsen. Vrouwen en kinderen naar de huishouding of de landbouw. Het was de grootste gedwongen volksverhuizing uit de Europese prehistorie. Wie niet stierf door het zwaard, stierf door uitputting.

En sommigen vochten terug. De Derde Slavenoorlog onder Spartacus en Crixus was geen voetnoot in de geschiedenis, maar een existentiële crisis voor de Romeinse Republiek. Een leger van ontsnapte gladiatoren en gevluchte slaven, voor het overgrote deel Kelten en Germanen, bracht Rome meermaals aan de rand van de afgrond. Zij

waren de eerste echte *Weer* — de verdediging, het verzet — van een volk dat zijn naam had verloren maar zijn zwaard niet had neergelegd. Toen Crixus viel, bleven zijn Gallische strijders vechten tot de laatste man.

De plaats van de profeet: etymologie als bekentenis

En dan is er de naam zelf. De Franse linguïst Xavier Delamarre, een autoriteit op het gebied van Keltische naamkunde, heeft een verpletterende etymologische analyse gepubliceerd. Volgens Delamarre is **Aduatuca** afgeleid van het Gallische *aduātucā*, opgebouwd uit de elementen *ad-* ("naar, richting") + *uātu* ("ziener, profeet") + *-cā* ("plaats van"). Aduatuca betekent letterlijk: **"de plaats van de ziener, waar men heengaat om te profeteren"**. De stam *uātu* is het Keltische equivalent van het Latijnse *vates*: de ziener, de priester-dichter, de man die de wil van de goden kon lezen en het lot van het volk kon duiden.

Hier valt de cirkel dicht. De afscheidsgroet *houdoe*, die in het dialect van Weert nog altijd klinkt, draagt de echo van deze naam in zich. Het is hetzelfde **Adua** — "wij zien je nooit meer terug" — dat de Eburonen moeten hebben gebruikt toen hun mannen naar Rome werden afgevoerd. De naam die Caesar dacht te hebben uitgeroeid, woonde onopgemerkt in de mond van de gewone mens. De etymologie van Delamarre maakt van Weert niet alleen een militaire, maar ook een **religieuze hoofdstad**: de plaats van de ziener, het orakel van de Eburonen. Een volk dat zijn naam verloor, maar zijn heiligste woord aan de eeuwen doorgaf.

De doden spreken: het grootste urnenveld van Noordwest-Europa

Dat Weert een spirituele hoofdstad was, wordt op onthutsende wijze bevestigd door het grootste urnenveld van Noordwest-Europa: de **Boshoverheide**. Dit grafveld omvat minimaal **33 hectare**, herbergt **meer dan 3100 bijzettingen**, en was maar liefst **550 jaar** onafgebroken in gebruik, van 1050 tot 500 voor Christus. Het is een dodenstad van continentale proporties, een bewijs dat hier een spiritueel centrum bestond lang voordat Caesar zijn eerste voet in Gallië zette.

De grafgiften liegen er niet om. Onder de vondsten bevinden zich bronzen voorwerpen die "ook buiten de landsgrenzen bekend zijn, zowel in kwantiteit als kwaliteit". Het gaat om sieraden, mantelspelden, armbanden, maar ook om wapens: **zwaarden**, lanspunten en paardentuig. De zwaarden duiden op de aanwezigheid van een krijgerselite, mannen die paarden bezaten in een tijd waarin zelfs Romeinse legioenen die schaars hadden. Ambiorix zelf vluchtte met zijn paarden toen de Romeinen wraak namen. Deze paardenbezitters, deze zwaarddragers die op de Boshoverheide begraven liggen, waren de voorouders van de mannen die Caesar in 57 en 54 v.Chr. in de pan hakte en aan de arena uitleverde.

De archeologen vermoeden dat "bepaalde overledenen van heinde en verre overgebracht werden naar de Boshoverheide om daar bijgezet te worden, en dit een middel was om sociale banden op bovenlokaal niveau te versterken". Deze plek was geen provinciale begraafplaats voor lokale boeren. Het was een **regionaal heiligdom**, een sacrale hoofdstad die de elite van de wijde omtrek aantrok en verbond. Het was hier dat de ziener — de *vates* — de rituelen leidde, de orakels uitsprak, en de naam van de plek zijn eeuwige zegel gaf: Aduatuca, de plaats waar men profeteert.

De Tungri-connectie: Tungelroy en Tongeren

Na de genocide werd het ontvolkte Eburonenland toegewezen aan de **Tungri**, de stam wier naam vereeuwigd werd in Tongeren (Atuatuca Tungrorum) en in tientallen andere plaatsnamen in België en Nederland. Hun naam is de bron van plaatsnamen als Tongeren, Tongerlo, en Tongelre.

En precies hier wordt de cirkel opnieuw gesloten. In de gemeente Weert ligt het dorp **Tungelroy**, een naam die etymologisch rechtstreeks teruggaat op de Tungri. Het is een toponiem dat herinnert aan de overgang van Eburonen- naar Tungri-bewoning, de ene stam vervangen door de andere, maar de plaatsnaam zelf bleef als een litteken in het landschap. Twee dorpen, Tungelroy bij Weert en Tongeren twintig kilometer zuidelijker, dragen dezelfde stamnaam — twee stille getuigen van dezelfde catastrofe, dezelfde herbevolking, dezelfde geschiedenis. De afstand tussen Weert en Tongeren is hemelsbreed slechts twintig kilometer — een dagmars voor Romeinse legioenen, een eeuwigheid voor de Eburonen die er niet meer waren. Atuatuca Tungrorum en Aduatuca Eburonum: twee vestingen, één naam.

De echo van de naam

Caesar schreef dat hij een volk en zijn naam had uitgewist. Hij vergiste zich. De naam stierf niet. Hij verbasterde, verstopte zich in het dialect van Weert, wachtte op herkenning. Het afscheid dat we vandaag *houdoe* noemen, bevat nog altijd die twee lettergrepen: *A-dua*. Het is de naam van de vesting, de naam van de ziener, de naam van een volk dat weigerde te verdwijnen. Het is de **niet-uitwisbare vesting**.

Indien Crixus een Weertenaar was, dan zou de van slaaf tot rebellenleider opgeklommen onoverwinnelijke Galliër uit het onoverwinnelijke dorp komen.
Misschien heet die andere Rix daarom ook Aster en niet Ætoillerix..
De Crixhoek aan de grens blijft fluisteren. De zwaarden van de Boshoverheide blijven wijzen. De arena's van Rome zijn tot stof vergaan. Caesar is dood. Maar de Eburonen echo — de roep van Crixus, de vlucht van Ambiorix, de zegen van de *vates* — de de Stam van de Atuatucanen klinkt nog altijd door vanuit het oude Taxandrië.

Bronnenlijst

- **Caesar, Julius** — *De Bello Gallico*, 6.32. Beschrijft Aduatuca als "een burcht, ongeveer in het midden van het land der Eburonen" en merkt op: "id castelli nomen est".
- **Delamarre, Xavier** (2003) — *Dictionnaire de la langue gauloise*. Etymologische analyse van *Aduatuca*: uit Gallisch *aduātucā*, samengesteld uit *ad-* + *uātu* (ziener, profeet) + *-cā* (plaats), letterlijk "plaats van de ziener, waar men heengaat om te profeteren".
- **Vindplaats Weert – Keltische Schans** (Hart van Limburg, 2022) — Archeologisch rapport: omgracht terrein van minimaal 10 ha, dubbel grachtsysteem, buitenste omgrachting 300 × 400 m, bewoond ca. 50 v.Chr. tot 250 n.Chr., vondst gouden triquetrum-munt uit Hessen.
- **Vindplaats Weert – Urnenveld Boshoverheide** (Hart van Limburg) — Grootste urnenveld van Noordwest-Europa, 33 ha, meer dan 3100 bijzettingen, gebruiksperiode 1050–500 v.Chr., met zwaarden, lanspunten, paardentuig en rijke bronzen grafgiften.
- **Crixus** (Wikipedia, diverse bronnen) — Gallische gladiator en legerleider in de Derde Slavenoorlog; zijn naam betekent "man met het krullende haar" in het Gallisch; sneuvelde in 72 v.Chr.
- **Crixhoek** (Genwiki, Wikipedia) — Gehucht ten zuidwesten van Stramproy, gemeente Weert, gelegen tegen de Belgisch-Nederlandse grens.
- **Tungri** (Wikipedia) — De Tungri als opvolgers van de Eburonen, wier naam voortleeft in Tongeren, Tongerlo, Tongelre en andere plaatsnamen.

© 2026 Edwin MH Smeets. Dit artikel valt onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie (CC BY 4.0). Vrij te delen en bewerken, mits de oorspronkelijke auteur wordt vermeld.